

T.C.
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
KAPGEM
KAMU POLİTİKALARI ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME MERKEZİ

TÜRKİYE DOĞUM ARTIŞI POLİTİKA RAPORU

Editörler

Prof. Dr. Fatih KIRIŞIK
Prof. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU

Hazırlayanlar

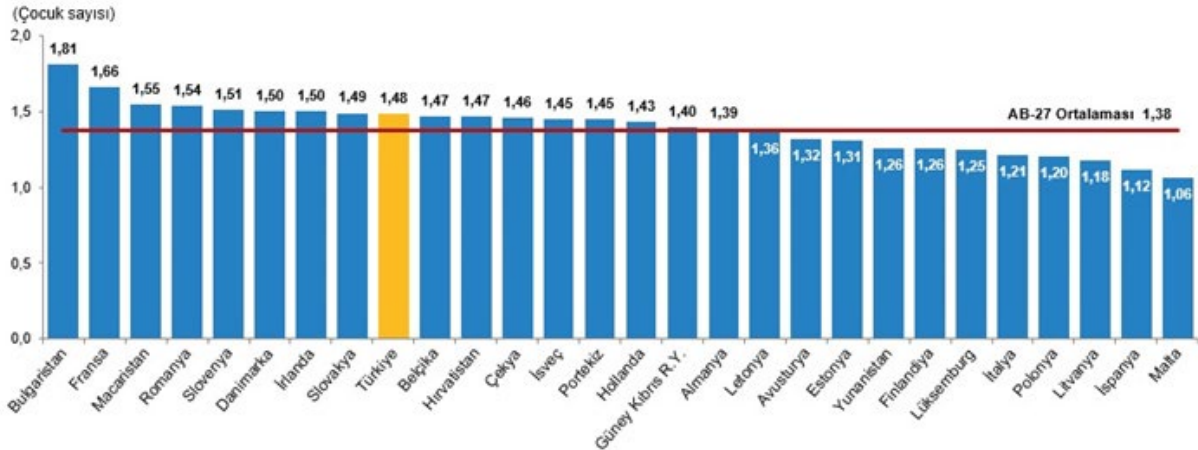
Doç. Dr. H. İrem KALAYCI KIRLIOĞLU
Doç. Dr. Mehmet KIRLIOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Veysi BAYDAR
Arş. Gör. Gizem Nur SAĞLIK TUĞRUL
Doç. Dr. Bora BALUN
Arş. Gör. Mustafa Emin AKÇİN
Arş. Gör. Emel BEDİR

KAPGEM-2

13.05.2025

GİRİŞ

Küresel demografik dinamikler, 21. Yüzyılın en kritik tartışma konularından biri haline gelmiştir. 2020 ile 2050 yılları arasında dünya nüfusunun artmaya devam edeceği öngörülse de bu büyüme hızının giderek yavaşlayacağı bilinmektedir (Birleşmiş Milletler, 2019). Özellikle gelişmiş ülkelerde doğurganlık oranlarının düşmesi ve ortalama yaşam süresinin uzaması, toplumsal ve ekonomik sistemleri köklü bir değişime sürüklemektedir (Altun, 2021; Gu vd., 2021). Nüfusun yaşlanması, ülkelerin kendini yenileme kapasitesini sınırlamakla birlikte gelecekte demografik dengenin nasıl şekilleneceği konusunda kritik soruları beraberinde getirmektedir (Uyanık, 2017). Demografik dönüşümler özellikle sosyal politika, ekonomik sürdürülebilirlik, nüfus ve toplumsal yapı açısından derin etkiler yaratarak küresel ölçekte çözüm gerektiren önemli bir mesele haline gelmektedir. Demografik araştırmalar, yaşlı nüfus oranının hızla arttığı ve genç nüfusun azaldığı bir dünya düzenine doğru ilerlediğimizi göstermektedir (Blencowe vd., 2012; Bulatao ve Bongaarts, 2000; Can, 2023). Sağlık hizmetlerindeki iyileşmeler ve tıbbi gelişmeler yaşam süresini artırırken; aile planlaması, iş gücüne katılım oranlarının yükselmesi ve doğum oranlarındaki düşüş, demografik bir geçiş sürecine işaret etmektedir (Snopkowski ve Kaplan, 2018). Nitekim bu demografik dönüşüm, Avrupa ülkelerinin nüfus istatistiklerinde de belirgin şekilde gözlemlenmektedir. Doğurganlık oranı, bir kadının doğurgan olduğu dönem olan 15-49 yaş grubunda doğurabileceği ortalama çocuk sayısını ifade etmektedir. Örneğin, 2021 yılında Doğu Avrupa ülkelerinde toplam doğurganlık oranı 1,38 iken bu oranın 2100 yılına kadar 1,19'a düşmesi beklenmektedir (Chadwick, 2024). Nüfusun kendini yenileyebilmesi için gerekli olan doğurganlık oranının 2,1 olduğu düşünülürse mevcut veriler bunun gerisinde kaldığını göstermektedir.

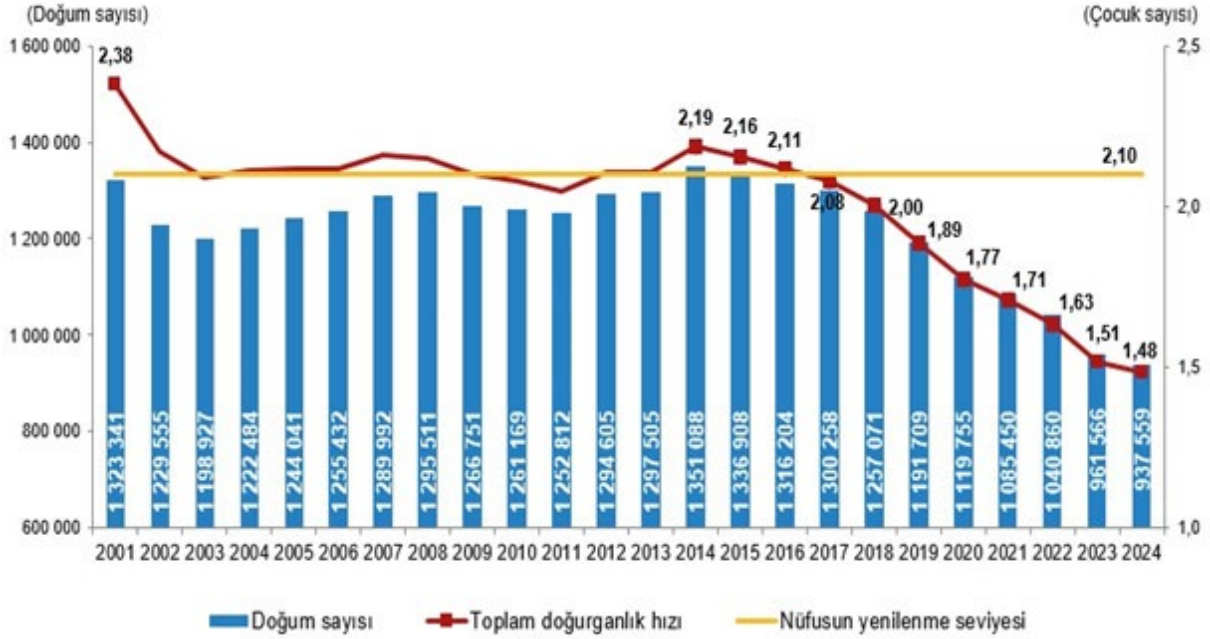

Şekil 1: Türkiye (2024) ve AB Ülkelerinde (2023) Toplam Doğurganlık Hızı (TÜİK, 2025d)

Şekilde yer alan grafikte dikkat çeken önemli demografik eğilimler bulunmaktadır. Örneğin, 1,66 doğurganlık oranıyla Fransa, Avrupa'da en yüksek doğurganlık oranına sahip ülkeler arasındadır. Bu durum, Fransa'nın uzun süredir uygulamış olduğu aile politikaları, çocuk teşvikleri ve iş-yaşam yaşam dengesinin doğurganlık oranlarını artırmada etkili olduğunu göstermektedir (Letablier, 2008). Öte yandan 1,06 oranıyla en düşük doğurganlık oranına sahip ülke Malta'dır. Bu veri, Malta'da nüfusun azalması ve yaşlanma sürecinin hızlanması açısından kritik bir gösterge niteliğindedir. Doğu Avrupa ülkelerinden Romanya'nın (1,54) doğurganlık oranı AB ortalamasının üzerinde olsa da bu ülkelerde de doğurganlık oranlarının düşüş eğiliminde olduğu bilinmektedir (Zivic, 2023; Birleşmiş Milletler, 2019). Avrupa Birliği ortalaması ise 1,38 doğurganlık oranı (TÜİK, 2025d) ile nüfusun kendini yenileyebilmesi için gerekli olan 2,1 seviyesinin oldukça altındadır (Köksel, 2016; Chadwick, 2024). Veriler, Avrupa ülkelerinin yaşlanan nüfus yapısına sahip olduğunu ve uzun vadede iş gücü sıkıntısı gibi sorunlarla karşılaşabileceklerini ortaya koymaktadır.

Türkiye’de Genel Durum

Nüfusun yaşlanması ve doğum oranlarındaki düşüş yalnızca gelişmiş ülkelerin değil, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin de karşı karşıya olduğu bir sorundur. Türkiye’de yaşanan nüfus yapısına etki eden temel faktörler arasında; doğurganlık ve ölüm oranlarındaki azalma, beklenen yaşam süresinin artışı, kadının iş gücüne katılımı, sağlık alanındaki gelişmeler ve yaşam standardının yükselmesi yer almaktadır (Keskin ve Koçak, 2023). TÜİK (2025d) verilerine göre, Türkiye’nin doğurganlık oranı 1,48 ile AB-27 ortalamasının (1,38) üstünde, dünya ortalamasının (2,2) altında yer almaktadır. Türkiye’nin 2001 ve 2024 yılları arasındaki doğum sayısı ve toplam doğurganlık hızı verileri Şekil 2’de gösterilmektedir.

Şekil 2: Doğum Sayısı ve Toplam Doğurganlık Hızı, 2001-2024 (TÜİK, 2025d)

Şekilde yer alan grafiğe göre Türkiye’de 2001 yılında 2,38 olan toplam doğurganlık hızı, 2024 yılında 1,48’e düşmüştür. Bu durum, nüfusun kendini yenileyebilmesi için gerekli olan 2,1 seviyesinin altına düştüğüne ve nüfus artış hızının yavaşladığına işaret etmektedir. Ayrıca, doğum sayısının 2001 yılında yaklaşık 1,3 milyon iken 2024 yılında 1 milyonun altına düşmesi, doğurganlık eğilimlerinde belirgin bir değişiklik yaşandığını ortaya koymaktadır.

Türkiye’de 0-17 yaş grubunu içeren çocuk nüfus oranının 1970’lerden itibaren hızla düştüğü, 2024 yılı itibari ile yüzde 25,5’e gerilediği belirtilmekte, yapılan projeksiyon çalışmasında 2040 gibi yakın gelecekte bu oranının %17,9’a düşeceği tahmin edilmektedir. İyimser senaryoya göre bu oranın %18,9’a; kötümser senaryoya göre ise bu oranın %16,7’ye düşebileceği ifade edilmektedir. Türkiye’nin 2019 yılından itibaren toplam doğum hızı, ilk defa yenilenme düzeyinin altında kalmıştır (Gökburun, 2020; TÜİK, 2024a). Nüfus yapısındaki bu değişim, yenilenme düzeyinin korunabilmesi için her bireyin bir sonraki nesli oluşturmaya çalışması gerektiği gerçeğini de gözler önüne sermektedir.

Toplam doğurganlık hızındaki düşüş ve ülkelerdeki genç nüfus oranlarındaki azalma ile artan yaşlı nüfusun; demografik, ekonomik, sosyolojik ve politik yansımalarının çok boyutlu bir şekilde ortaya çıkacağı söylenebilir. Düşük doğurganlık oranlarına sahip ülkeler nüfus azalması, kırsal alanların terk edilmesi ve şehirleşmenin hızlanması gibi ciddi sorunlarla karşı karşıyadır (Lutz vd., 2006; van Wijk ve Billari, 2024). Bu ülkelerde, sosyal bağların zayıflaması ve yaşanan nüfusa yönelik sosyal izolasyon riskinin artması muhtemeldir (Bongaarts ve Casterline 2018; Bongaarts ve Hodgson, 2022) Bu dinamikler iş gücü arzında azalma, sağlık

hizmetlerine yönelik taleplerde artış ve ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkilerle kendini göstermektedir (Lee ve Mason, 2017). Doğurganlık hızındaki düşüş yalnızca bireysel tercihlerle değil, aynı zamanda ekonomik kalkınma, toplumsal değerler ve devlet politikalarıyla da doğrudan ilişkilidir. Gelişmekte olan ülkelerde bile doğum oranlarının düşmesinin eğitim seviyesinin yükselmesi, sağlık hizmetlerine erişimin artması, kentleşme ve ekonomik baskılar gibi etmenlerle ilişkili olduğu görülmektedir (Bongaarts ve Casterline, 2018; Bongaarts ve Hodgson, 2022). Bu durum, ülkelerin yaşlanan nüfusa uygun politikalar geliştirmelerinin yanı sıra, ekonomik büyümeyi sürdürülebilir kılmak için genç nüfusu destekleyen yenilikçi ve çok boyutlu sosyal politikaların uygulanmasını zorunlu kılmaktadır.

Doğum Artışı Politikaları: Küresel Politikalar ve Uygulama Örnekleri

Toplumsal normlara genellikle gizlice yerleşmiş olan doğum artışı politikaları, çocuk doğurmayı ve aile genişlemesini teşvik eden bir inanç sistemi veya politika çerçevesini ifade eder (Livi-Bacci, 2017). Tarihsel olarak demografik endişelere bir yanıt olarak ortaya çıkmış olsa da doğum artışı politikaları, nüfus politikalarını ve üremeye yönelik kültürel tutumları şekillendirmede önemli bir güç olarak kabul edilmektedir (Bajaj ve Stade, 2023). Doğum artışı politikalarının belirli dönemlerde, farklı ülkelerde farklı amaçlarla benimsenmiş olduğu söylenebilir. İşgücü, ekonomik güç veya askeri güç elde etme amacıyla nüfus artışını teşvik eden bu politikalar, çeşitli otoriteler tarafından tercih edilebilmektedir. Doğum artışı politikalarının 20. yüzyılda, nüfusun azalmasını engellemek amacıyla II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa ülkelerinde belirginleştiği vurgulanmaktadır (Teitelbaum, 2013). Politika uygulayıcıları, azalan doğum oranları ve yaşlanan nüfusu ele almak için doğum artışı politikalarına önem vermektedir. Bu politikalar arasında doğum, çocuk ve aileye yönelik mali teşvikler ve vergi indirimleri (Gauthier, 2007; Glass ve Fodor, 2022), kamusal sağlık ve eğitim hizmetleri, uzatılmış ebeveyn izinleri (Gauthier, 2007), kamuoyu bilinçlendirme kampanyaları (Rakhimova-Sommers, 2014) ile aile ve kültürel değerleri teşvik eden kampanyalar (Lero, 2023) gibi farklı uygulamalar yer almaktadır.

Türkiye’de Doğum Artışı Politikaları

Günümüzde Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan’ın geçmiş yıllardan bu yana ifade ettiği “üç çocuk” vurgusunun nüfusun gençleşmesi için gerekli olan çocuk sayısına karşılık geldiği söylenebilir. “Üç çocuk” vurgusu, doğum oranlarını artırmaya yönelik çalışmaların ve nüfus politikalarının otoritelerin gündeminde önemli bir noktada bulunduğu işaret etmektedir. Benzer şekilde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanı Sayın Mahinur Özdemir Göktaş, 3 Temmuz 2024 tarihinde verdiği bir demeçte, doğurganlık oranındaki düşüşün önüne geçmek amacıyla doğum izinlerinin artırılmasından, kreş ve bakım süreçlerinin desteklenmesine, esnek ve uzaktan çalışma gibi birçok alternatifi ele aldıklarını ifade etmiştir. Paralel olarak, 25.12.2024 tarih ve 32763 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde “Aile Enstitüsü” ve “Nüfus Politikaları Kurulu” kurulmuştur.

Ülkemizde Nüfus Politikaları Kurulu’nun kurulmasının ardından peşi sıra yapılan açıklamalarda, genç evlilikleri teşvik etmek için evlenecek gençlere 48 ay vadeli, 2 yıl geri ödemesiz, faizsiz kredi desteği sağlanacağı (bundan yararlanacak olan çiftlerin evlilik öncesi ve sonrası sunulan eğitim ve danışmanlık hizmetlerine katılmaları şartı ile); yeni doğan ilk çocuk için verilen tek seferlik doğum yardımının 5000 TL’ye çıkarılacağı, ikinci çocuk için her ay 1500 TL, üçüncü ve sonraki çocuklar için her ay 5000 TL nakdi yardım ile ailelerin destekleneceği yer almaktadır. Ayrıca verilecek yardımların çocuk 5 yaşını tamamlayana kadar devam edeceği de belirtilmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye’de doğum oranlarının düşüşü, nüfusun yaşlanması ve genç nüfus oranının azalması gibi demografik değişimler, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik açısından önemli riskler taşımaktadır. Nüfusun yaşlanması iş gücü piyasasında daralma, ekonomik büyüme hızında yavaşlama ve sosyal güvenlik sistemine yönelik önemli yükler yaratabilir. Ayrıca genç nüfusun azalması, girişimcilik, yenilikçilik ve yaratıcı fikir üretimi üzerinde olumsuz etkilere neden olabilir. Bu bağlamda, Türkiye’nin demografik yapısına uygun, bütüncül ve sürdürülebilir politikalar geliştirilmesi gerekmektedir.

Doğum oranlarını artırmaya yönelik politikaların sadece mali teşviklerle sınırlı kalmaması, aynı zamanda kültürel normlar ve iş-yaşam dengesi gibi faktörleri de göz önünde bulundurması gerekmektedir. Kültürel normlara odaklanan politikalar, toplumsal sorumluluğun ve çocuk yetiştirmeye yönelik toplumsal desteğin artırılmasına katkı sağlayabilir. Ayrıca iş-yaşam dengesini kolaylaştıran politikalar, ebeveynlerin çocuk yetiştirme sürecine daha fazla katılımını teşvik ederek doğurganlık oranlarını artırabilir. Tüm bu değerlendirmeler ışığında, dünya genelinde ve ülkemiz özelinde karşılaşılan ve yakın gelecekte çözümlenmesi gereken doğum oranlarını artırmaya yönelik aile merkezli kamu politikası önerileri aşağıda sıralanmıştır:

Genel Politika Önerileri

1. Doğum oranlarındaki düşüşün nedenlerini ortaya koyacak bilimsel araştırmalar yapılmalıdır.
2. Yapılacak bilimsel araştırmalarda, doğum oranlarındaki düşüşün nedenlerini değerlendirirken biyolojik cinsiyet özellikleri ve farklılıkları dikkate alınmalıdır.
3. Araştırma sonuçları ülkemizde aile politikaları üreten, uygulayan ve bunların denetlenmesinden sorumlu olan kurum, kuruluş ve kişilerle paylaşılmalıdır.
4. Doğum oranlarını artırmaya yönelik atılacak adımlarda yalnızca istihdamda olan kadınların değil ev içi ücretsiz emek sahibi¹ kadınların da faydalanabileceği kapsayıcı politikalar geliştirilmelidir.

Evlilik Öncesi, Esnası ve Sonrasına İlişkin Öneriler

1. Aile birliğinin toplumumuz, kültürümüz ve değerlerimiz açısından önemini içeren kamuoyu bilgilendirmeleri yapılmalıdır.
2. Aile birliğinin kurulması aşamasında, koruyucu önleyici politika olarak, Evliliğe Hazırlık Programı kapsamında çiftlere eğitimler verilmelidir.
3. Evliliğe Hazırlık Programı kapsamında verilecek eğitimler yaygınlaştırılmalı, kamu kurum ve kuruluşlarında görev yapan meslek gruplarıyla paylaşılmalıdır.
4. Evlilik öncesi, esnası ve sonrası her vatandaşın hem ekonomik hem de mekânsal olarak erişimlerinin kolay olacağı “Aile Danışmanlığı Merkezleri”nin kurulması, aile yaşam döngüsünün tamamında her ailenin izlenebilmesi ve yardıma ihtiyaç duyduklarında başvurabilecekleri bir uzmana erişebilmeleri açısından faydalı olacaktır. Aile Danışmanlığı Merkezlerinin, her aile için fiziksel olarak yakın bir konumda olması her sosyoekonomik düzeyden aileye eşit hizmet götürmek açısından gereklidir. Bu bağlamda Aile Danışmanlığı Merkezleri, Aile Sağlığı Merkezlerine benzer biçimde tamamen kamu sektörü tarafından veya kamu-özel sektör iş birliğiyle organize edilebilir. Bu kurumlarda aile danışmanlığı ve terapi eğitimleri alarak bu alanda özel olarak uzmanlaşmış sosyal hizmet uzmanı, psikolog ve psikolojik danışmanlar istihdam edilmelidir.

¹ Esnek çalışma modelleri arasında yer alan “evde çalışma” kavramı açısından anlam karmaşasını önleme adına, “ev içi ücretsiz emek sahibi”; istihdamda olmayan kadın, gelir elde etme amacı olmaksızın çalışan kadınları ve TÜİK’in de tercih ettiği “ücretsiz aile işçisini” tanımlamak üzere kullanılmıştır.

5. Aile Danışmanlığı Merkezlerine ailelerin ihtiyaç duyduğunda başvurabilmesine ek olarak; anneler, babalar, çocuklar ve çiftler için özel olarak tasarlanmış çeşitli grup çalışmalarının açık grup formunda sürekliliğinin sağlanması gereklidir.
6. Aile Danışmanlığı Merkezlerinde ebeveynlere gebelik öncesi, esnası ve sonrasında meslek profesyonelleri tarafından psikososyal destek hizmeti sunulmalıdır.
7. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde oluşturulacak Merkezi Hekim Randevu Sistemine (MHRS) benzer bir sistem ile Çevrimiçi Aile Danışmanlığı Hizmetleri sunulmalıdır. Bu sistemde hizmet alan kişi ve aileler için ek gizlilik seçeneği sunulmalı, müracaatçılar kişisel verilerini gizleyerek hizmet alabilmelidir. Sistemden alınan randevulara müracaatçıların yaşadıkları bölgelerin dışından uzmanlar atanmalı, böylece müracaatçıların mahremiyet ile ilgili şüpheleri olmadan bir hizmet almalarına olanak sağlanmalıdır.

Kapsayıcı Aile Desteği Teşviklerine İlişkin Öneriler

1. Kapsayıcı aile destek programları oluşturulmalı ve bu programlar hazırlanırken ülkemizin kendine özgü demografik, kültürel ve ekonomik özellikleri göz önünde bulundurulmalıdır.
2. Kapsayıcı aile destek programları kapsamında özellikle ev içi ücretsiz emek sahibi kadınların ekonomik ve sosyal alanlarda desteklenmesi sağlanmalıdır.
3. Kırışık (2022) tarafından önerilen kadın yaşam merkezleri hayata geçirilmeli ve bu merkezlerin kullanımında özellikle ev içi ücretsiz emek sahibi kadınların kullanımı desteklenmelidir.
4. Ev içi ücretsiz emek sahibi kadınlara yönelik doğum sonrası süreçte ilgili yıla ait asgari ücret baz alınarak ve sahip olunan çocuk sayısına bağlı olarak çocuk bakım desteği sağlanmalıdır.
5. İstihdamda olan ebeveynlerin her çocuk için doğum sonrasında kullanacağı ücretli ebeveyn izni süresi uzatılmalıdır.
6. Doğumdan sonra annenin kullanacağı ebeveyn izni süresi ile çakışmayacak şekilde babanın da ebeveyn izni süresinden yararlanması sağlanmalıdır.
7. Sahip olunan çocuk sayısına bağlı olarak, ilgili yıla ait asgari ücret üzerinden belirlenecek bir oranla okul öncesi eğitim desteği sunulmalıdır.
8. Sahip olunan çocuk sayısına bağlı olarak Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) oranlarında indirim yapılmalıdır.
9. Sahip olunan çocuk sayısına bağlı olarak ailelerin konut sahibi olabilmeleri için düşük faizli ya da sıfır faizli konut kredisi desteği verilmelidir.
10. Sahip olunan çocuk sayısına bağlı olarak aileler madalya ile ödüllendirilmelidir.
11. İstihdamda olan kadınların doğum sonrası süreçte çalışma yaşamına uyumunu kolaylaştıracak şekilde çalışma saatlerinde düzenlemeler yapılmalıdır.
12. İstihdamda olan anne ve babaların, bebek dünyaya geldikten sonra kullanabilecekleri ebeveyn izinleri düzenlenmeli, bu düzenlemelerde aile içi dayanışma, bebekle bağ kurma, bakım yükü paylaşımı gibi hususlar göz önünde bulundurulmalıdır.
13. İstihdamda olan kadınlara yönelik çocuk sayısına bağlı olarak emeklilik sistemi yeniden düzenlenmelidir.
14. İstihdamda olan kadınların emeklilik sistemleriyle ilgili yapılacak düzenlemelerde, çocuk sahibi olma durumlarına bağlı olarak emeklilik prim sistemi oluşturulmalı ve kadınların doğum nedeniyle emeklilik haklarında yaşadığı dezavantajların azaltılması sağlanmalıdır.
15. Ev içi ücretsiz emek sahibi kadınlara toplu taşımada indirim, kültürel etkinliklere ücretsiz giriş gibi avantajlar sunan kart sistemleri geliştirilmelidir.

16. Ev içi ücretsiz emek sahibi kadınlara, ailelerin vergiye tabi gelirinden her çocuk için belirli bir miktar avantaj sağlanmalıdır.
17. Yardımcı üreme yöntemleri tedavileri, ailenin toplam gelirinin ailedeki kişi sayısına bölünmesi ile elde edilen gelirin net asgari ücretin altında kalması durumunda ücretsiz olmalıdır.

Kuşaklar Arası Dayanışmaya İlişkin Öneriler

1. Doğum sonrası süreçte kuşaklar arası destek mekanizmaları oluşturulmalı, teorik ve uygulamalı olarak temellendirilmelidir.
2. Kuşaklararası dayanışmayı teşvik eden torun destek programı ile doğum sonrası süreçte büyükanne ve büyükbabaların torunlarının bakımına aktif olarak katılmaları sağlanmalıdır.
3. Torun destek programı kapsamında, torun bakımında destek olan büyükanne ve büyükbabalara maddi destek sağlanmalı, ayrıca büyükanne ve büyükbabaların esnek çalışma saatleri ile çalışma yaşamına katılımları kolaylaştırılmalıdır.

Eğitime İlişkin Öneriler

1. Zorunlu eğitim süresinin kısaltılarak kişilerin ilk evlenme yaş ortalamasının düşürülmesi ve buna bağlı olarak sahip olunacak çocuk sayısında artış olabileceği değerlendirilmelidir.
2. Üniversite eğitimi alan gençlere yönelik evlenmeyi kolaylaştırıcı ve destekleyici kamu politikaları üretilmelidir.

Sonuç olarak; Türkiye'nin demografik yapısına uygun, bütüncül ve sürdürülebilir politikalar geliştirilmesi, uzun vadede toplumsal refah, ekonomik büyüme ve demografik fırsat penceresi açısından kritik öneme sahiptir. Doğum oranlarını artırmaya yönelik politikaların, mali teşviklerin yanı sıra kültürel normlar ve iş-yaşam dengesi gibi faktörleri de içermesi gerekmektedir. Bu bağlamda sadece istihdamda olan kadınlara yönelik değil, ev içi ücretsiz emek sahibi kadınlara yönelik destekleyici kamu politikaları da üretilmelidir. Ev içi ücretsiz emek sahibi kadınların toplam kadın sayısı içerisindeki oranının daha yüksek olması nedeniyle doğum artışı politikalarının mutlaka onları daha çok dikkate alacak şekilde oluşturulması gerekmektedir. Bu konuda yapılacak çalışmalarda; emeklilik sistemi modelleri, aile, çocuk, iletişim ve ebeveyn temalı evlilik öncesi, esnası ve sonrası eğitim programları, kapsayıcı eğitim ve çocuk bakım hizmetleri ile aile ve sosyal destek sistemleri gibi yenilikçi politika ve uygulama stratejilerinin hayata geçirilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Altun, Z. (2021). Yaşlılara yönelik sosyal politikalar ve sosyal hizmetler: Sivil toplum kuruluşları üzerinden bir değerlendirme. *Toplumsal Politika Dergisi*, 2(1), 30-44.
- Bajaj, N., & Stade, K. (2023). Challenging pronatalism is key to advancing reproductive rights and a sustainable population. *The Journal of Population and Sustainability*, 7(1), 39-70.
- Birleşmiş Milletler. (2019). The world population prospects 2019: Highlights. New York: United Nations. https://population.un.org/wpp/assets/Files/WPP2019_Highlights.pdf
- Blencowe, H., Cousens, S., Oestergaard, M. Z., Chou, D., Moller, A. B., Narwal, R., Lawn, J. E. (2012). National, regional, and worldwide estimates of preterm birth rates in the year 2010 with time trends since 1990 for selected countries: A systematic analysis and implications. *The Lancet*, 379(9832), 2162-2172.
- Bongaarts, J., & Casterline, J. B. (2018). From fertility preferences to reproductive outcomes in the developing world. *Population and development review*, 44(4), 793-809.

- Bongaarts, J., & Hodgson, D. (2022). Fertility transition in the developing world. Springer Nature.
- Bulatao, R. A. & Bongaarts, J. (2000). Beyond six billion: Forecasting the world's population. Washington, D.C.: National Academies Press. <https://doi.org/10.17226/9828>
- Can, B. (2023). Demografik geçiş sürecinin epistemolojisi ve nüfus yaşlanmasına ilişkin genel bir değerlendirme. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 23(60), 495-543.
- Chadwick, L. (2024). Doğurganlık oranında 'büyük düşüş': Ülkelerin yüzde 97'sinde nüfusun azalması bekleniyor. <https://tr.euronews.com/saglik/2024/03/21/dogurganlik-oraninda-buyuk-dusus-ulkelerin-yuzde-97sinde-nufusun-azalmasi-bekleniyor>
- Gauthier, A. H. (2007). The impact of family policies on fertility in industrialized countries: A review of the literature. Population Research and Policy Review, 26, 323-346.
- Glass, C., & Fodor, É. (2022). Risk, reward, and resistance: navigating work and family under Hungary's new pronatalism. Social Politics: International Studies in Gender, State and Society, 29, 1425-1448.
- Gökburun, İ. (2020). Türkiye'nin demografik dönüşüm sürecinde nüfus politikalarının rolü. Gelecek Vizyonlar Dergisi, 4(4), 1-15. <https://doi.org/10.29345/futvis.141>
- Gu, D., Andreev, K., Dupre, M. E. (2021). Major trends in population growth around the world. China CDC Weekly, 3(28), 604-613.
- Keskin, M., & Koçak, H. (2023). Türkiye'de nüfusun yaşlanması üzerine bir SWOT analizi. Sosyolojik Düşün, 8(2), 275-303.
- Kırıışık, F. (2022). İstanbul sözleşmesinin analizi ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi için politika ilkeleri önerisi. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10(1), 360-382.
- Köksel, B. (2016). Demografik fırsat penceresinden Türkiye'de istihdam ve işsizlik. Journal of International Social Research, (9)43, 2013-2022.
- Lee, R., & Mason, A. (2017). Cost of aging. Finance Development, 54(1), 1-5.
- Lero, N. (2023). Mothers and children of the republic of Srpska: Locating nationalism in pronatalist discourse in post-war Bosnia and Herzegovina. SEEU Review, 18(2), 35-54.
- Letablier, M. T. (2008). Why France has high fertility? The impact of policies supporting parents. The Japanese Journal of Social Security Policy, 7(2), 41-56.
- Livi-Bacci, M. (2017). A concise history of world population. John Wiley & Sons.
- Lutz, W., Skirbekk, V., & Testa, M. R. (2006). The low-fertility trap hypothesis: Forces that may lead to further postponement and fewer births in Europe. Vienna yearbook of population research, 167-192. <https://pure.iiasa.ac.at/8465/1/RP-07-001.pdf>
- Rakhimova-Sommers, E. (2014) The new woman is a fertile one: Public awareness advertising and Russia's 'boost the birth rate' campaign. From Russia with Love. Conference Proceedings.
- Resmî Gazete. (2024). Nüfus Politikaları Kurulu Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2024/12/20241225-23.pdf>
- Snopkowski, K., & Kaplan, H.S. (2018). Demographic transition. H. Callan (Ed.), The International Encyclopedia of Anthropology içinde (s. 1-7). John Wiley & Sons, Ltd.
- Teitelbaum, M. S. (2013). The fear of population decline. Academic Press.

- TÜİK (2024a). Doğum istatistikleri, 2023. TÜİK Haber Bülteni. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dogum-Istatistikleri-2023-53708>
- TÜİK (2025d). Doğum İstatistikleri, 2024. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dogum-Istatistikleri-2024-54196>
- Uyanık, Y. (2017). Nüfus yaşlanmasının işgücü piyasaları üzerindeki etkileri. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 19(1), 72-94.
- van Wijk, D., & Billari, F. C. (2024). Fertility postponement, economic uncertainty, and the increasing income prerequisites of parenthood. Population and Development Review, 50(2), 287-322.
- Zivic, P. (2023). Nüfusları yaşlanan ülkeler doğum oranını artırmak için neler yapıyor? BBC News Türkçe. <https://www.bbc.com/turkce/articles/czdkzvjl9y0o>